

אנרגיה וסביבה

בחינה והערכת תועלות נלוות של יערות קק"ל: בריאות גופנית ונפשית, שירותי תרבות והיבטים כלכליים

פרופ' אופירה אילון
ד"ר קרן קפלן מינץ
ד"ר ציפי עשת
אורלי נתן
ערין חישאן
זיו שינה
עדנה פיחטמן
נעמה שפירא

תכנון
ארוך טווח

תעשייה
וחדשנות

תשתיות
פיזיות

בריאות

הון
אנושי

השכלה
גבוהה

חברה

חינוך

כלכלה

מדע
וטכנולוגיה

נובמבר
2021

בחינה והערכת תועלות נלוות של יערות קק"ל: בריאות גופנית ונפשית, שירותי תרבות והיבטים כלכליים

תקציר

צוות המחקר:

פרופ' אופירה אילון, ד"ר קרן קפלן-מינץ, ד"ר ציפי עשת, אורלי נתן, ערין
ח'שאן, זיו שינה ועדנה פיחטמן

עריכה: נעמה שפירא

מוגש לאגף הייעור בקק"ל

ספטמבר 2021

אין לשכפל כל חלק מפרסום זה ללא רשות מראש ובכתב מהמחברים, מלבד לצורך ציטוט של קטעים קצרים במאמרי סקירה ופרסומים דומים תוך ציון מפורש של המקור.

הדעות והמסקנות המובאות בפרסום זה הן על דעת המחברים ואינן משקפות בהכרח את דעת מוסד שמואל נאמן ו/או את דעת מכון שמיר למחקר

צוות המחקר מבקש להודות לאלפי המבקרים ביערות, לתושבים הסמוכים ליערות החקר, ולעשרות המומחים ואנשי המקצוע ששמחו לשתף אותנו בדעותיהם ולחלוק עימנו את ניסיונם.

תודות לאגף הייעור בקק"ל על קידום הנושא ומימון המחקר, ולמר אסף קרואני על הליווי והתמיכה.

במדינת ישראל הצפופה, שבה מרבית התושבים מתגוררים בערים, גובר הצורך לשהות בטבע וביער. מטרת המחקר, שנערך בין ספטמבר 2019 לספטמבר 2021, עבור אגף הייעור בקק"ל, היו לבחון את האופנים בהם יערות קק"ל יכולים לתרום לבריאות הנפשית והפיזית של המבקרים בהם, לספק ולהרחיב שירותי תרבות למבקרים ביער (בין שהם תושבים המתגוררים בסמוך ליער, ובין לכלל בית ישראל) ולאמוד את ערכם הכלכלי. מטרה נוספת של המחקר היתה לבחון הבדלים בין המגזר היהודי והערבי בישראל באופן בו הם מפיקים תועלות מהיערות.

המחקר נערך תוך התבוננות בין-תחומית המשלבת ידע מהתחומים פסיכולוגיה סביבתית, כלכלה סביבתית, ומדיניות סביבתית. המשתנה המרכזי שבמוקד המחקר היה תפיסות ועמדות של אנשים פרטיים ובעלי מקצוע ביחס לתרומת היערות לבריאות הנפשית והגופנית, וכן לערך החברתי-כלכלי של תרומת היערות לבריאות.

המחקר כלל:

- 📌 שאלון בקרב מדגם מייצג של כלל האוכלוסייה,
- 📌 שאלון בקרב המבקרים ביערות,
- 📌 שאלון בקרב תושבים המתגוררים בסמוך ליערות,
- 📌 חקר רב מקרים של שלושה יערות: אשר כלל פרט לשאלונים הנ"ל, גם ראיונות עם בעלי תפקידים בתחומי חינוך וקהילה הפועלים לקידום פעילויות ביערות אלו, וכן בעלי תפקידים בקק"ל העובדים ביערות אלו,
- 📌 ראיונות עם מומחים ורופאים בתחומי בריאות הגוף והנפש,
- 📌 הערכה כלכלית של תרומת היערות.

חשוב לציין כי למעט תקופת ההיערכות למחקר והכנת השאלונים, רובו ככולו של המחקר התקיים בתקופת הקורונה. הממצאים המשולבים מציגים תמונה עשירה ורחבה אודות התפיסות השונות של תועלות היערות בעיניי הציבור הרחב בישראל, והאופן בו היערות תורמים לבריאות, נפשית ופיזית, של תושבי ישראל.

איסוף הממצאים, דווקא בתקופת הקורונה, מחדד עוד יותר את ההבנה אודות החשיבות של היער לבריאות הציבור בישראל, בזמנים רגילים ובעיתות משבר כאחד.

ממצאים עיקריים:

- 📌 תרומתם החיובית של היערות לרווחת תושבי המדינה מוצגת בצורה אמפירית מובהקת.
- 📌 חשיבות היערות בישראל, דווקא בארץ חמה כמו שלנו, היא באפשרות לצאת אל היער לנופש ולפעילויות חינוכיות, ספורטיביות ותרבותיות, כמעט בכל עונות השנה.
- 📌 חשיבות היער בישראל, לשם ביצוע פעולות ספורט, מפגשים משפחתיים ופעילויות אחרות, מקבלת משנה חשיבות בעיתות משבר בריאותי כמו משבר הקורונה.
- 📌 יוזמות קהילתיות וחינוכיות יכולות להאדיר ולהעצים את המידה של תרומת היער לרווחת התושבים המתגוררים בסביבתו.
- 📌 הקמת יערות וחורשות בסמיכות למוסדות חינוך ובריאות, יחד עם קידום פעילות קהילתית או

חינוכית משותפת, יכולה לתרום רבות לקידום בריאות הציבור.

קיימים הבדלים בין אישיים ובין קבוצתיים (לדוגמה, גיל, מגדר, מגזר, והרכב המבקרים) במידת השימוש ביערות, בקרב תושבי יישובים הממוקמים בסמיכות ליער.

הציבור, בכללותו, מכיר ומבין את חשיבות היערות, אך קיימת שונות בין פרטים שונים בחברה במידה בה עושים שימוש בפועל ביערות.

ממצאים מרכזיים בהיבטים הכלכליים:

\$ אנשים מודעים לתרומת הפעילות ביערות לבריאות הפיזית והנפשית שלהם ושל משפחותיהם והם מוכנים לתרום מכספם (אף אם זה היפותטי) כדי שפעילות זו תובטח להם גם בהמשך ואף תשתפר.

\$ אומדן התועלת הבריאותית מיערות קק"ל לכלל האוכלוסייה על בסיס הנכונות לשלם המשקלל ערכי שימוש וערכי אי שימוש, עומד על כ-200 מיליון ₪ בשנה, בממוצע.

\$ התועלת השנתית הממוצעת של המבקרים ביער הזורע וסביבתו, נאמדה על בסיס הנכונות לשלם, ועומדת על כ-37 מיליון ₪.

\$ התועלת מהיערות עבור כלל התושבים הגרים בשכונות ליערות המחקר, נאמדה בין 4.82 מיליון ₪ (נכונות לתשלום קבוע) לבין 8.43 מיליון ₪ (נכונות לתשלום חד פעמי) ולפי ממוצע נכונות לשלם של שני סוגי התרומות – 6.62 מיליון ₪.

\$ **ערך התועלת הממוצע של הציבור בישראל מיערות קק"ל נאמד ב-181.57 מיליון ₪.** קק"ל מנהלת 900 אלף דונם יער. אמידת התועלת של הציבור בישראל מיערות אלה עומדת, עם כך, על כ-200 ₪ לכל דונם. מי שמוכן לתרום כסף עבור היער גם מוכן לתרום יותר בפעילות התנדבותית ביער מאשר האחרים.

המלצות ליישום:

קק"ל יכולה למנף את הפעילות ביערות על ידי הבלטת התועלות הבריאותיות והנפשיות המושפעות מהשהות ביער. יש להמשיך ולפעול לקידום של מגוון יוזמות של פעילויות ספורט, חינוך, בריאות ותרבות ביערות באופן שירחיב את מעגלי הנהנים מהיער ויעשה שימוש פוטנציאל היערות לקידום בריאות הציבור.

נראה כי פעילות משמעותית שמיושמת ביערות רבים בעולם, אינה מיושמת ביערות קק"ל. פעילות רוחנית ביער יכולה להעצים את התועלות הבריאותיות של יערות קק"ל. יש להתאים פעילות כגון "אמבטיית יער" לאקלים הישראלי (הן ברמת התשתיות והן ברמת הדרכה ופיתוח מקצועי וארגוני).

מוצע כי הקק"ל תייצר קשרים ושיתופי פעולה עם פעילים בשטח בכדי לקדם שימושים רבים ומגוונים יותר ביערות. יוזמות כאלה יכולות לכלול קולות קוראים לעמותות או ליזמים בעלי חזון לקידום השימוש והפקת התועלות מהיערות, פיתוח תוכניות מתמשכות לתושבים המתגוררים בסמיכות ליערות (ויכולים להגיע בקלות ובתדירות גבוהה ליער), ולעומת זאת, לקדם מענה לצרכי המבקרים "המזדמנים" המגיעים לעיתים רחוקות ליער. הקמת יערות וחורשות בסמיכות למוסדות בעלי פוטנציאל לשיתוף פעולה (מוסדות חינוך, בריאות וכו') יכולה לקדם שיתופי פעולה בעלי השפעה חיובית על בריאות הציבור.

מוצע כי החטיבות השונות בקק"ל יפעלו יחד להתאמת התכנים החינוכיים ופעילות קליטת הקהל,

באופן שיקדם שימוש מגוון ובר-קיימא של הקהל ביער, ימקסם את התועלות הבריאותיות של הציבור, ויקדם את המודעות הציבורית לחשיבות השמירה על היערות. החיבור המתבקש הוא בין תכנים מעודכנים לפעילות ביער הנפוצים כיום בעולם (פעילויות ספורטיביות, רוחניות ועוד), לבין חטיבת החינוך ורכזי קליטת הקהל בקק"ל.

מוצע שקק"ל והמחלקות לקידום הבריאות בקופות החולים ומשרד הבריאות יקדמו תוכניות לשימוש ביערות.

מוצע שקק"ל ייזמו תוכניות עם משרד החינוך להגברת היציאה של התלמידים לטבע.

נגישות: אחד הנושאים שבלטו בממצאים הוא שביעות הרצון הגבוהה של הנסקרים מנגישות החניות והשבילים. אולם, נגישות היערות ככלל לתחבורה ציבורית היא בהחלט נקודה קריטית. אין אפשרות להגיע בתחבורה ציבורית ליערות קק"ל בשבתות ובחגים באופן גורף, ובמרבית המקרים, כלל לא קיימת תחבורה ציבורית המגיעה למבואות המרכזיים לקליטת הקהל. נושא זה, אמנם אינו באחריות ובסמכות הקק"ל, אך יש לפעול בנושא יחד עם משרד התחבורה והגורמים הרלוונטיים על מנת להנגיש את היערות לשימוש פלח אוכלוסייה שאין בידו רכב פרטי, לרבות בשבתות ובחגים. הנגשה זו, למי שאין בבעלותו רכב פרטי, הינה צודקת ומוצדקת מבחינה חברתית.

טעון שיפור: יש לשפר את זמינות השירותים והמים ואת נושא הניקיון. אלו נושאים שתוארו באופן עקבי כדורשים שיפור. סוגיית הניקיון ביערות היא מורכבת ואינה חלק ממחקר זה (מחקר של נגב, אילון ולב מאוניברסיטת חיפה מתבצע בימים אלה במימון המדען הראשי של הקק"ל ועוסק בסוגייה זו), עם זאת נציין כי מחד גיסא, הקק"ל משקיעה תקציבים גדולים להפעלת קבלני ניקיון על מנת לנקות את האתרים ומאידך גיסא, הציבור, גם אם נושא הניקיון מטריד אותו (והוא מטריד! כפי שעלה במחקר זה ובמחקרים נוספים), הוא זה שבסופו של דבר משאיר את האתרים מלוכלכים (והסיבות לכך יכולות להיות בגלל היעדר תשתיות אצירת פסולת, היבטים אישיים כמו חוסר איכפתיות, חוסר מודעות וחוסר הבנה ועוד). ולכן, הבנת הסיבות והתאמת תוכניות חינוך, הסברה, אכיפה ושיפור תשתיות גם יחד יוכלו לשפר את המצב.

לסיכום, נביא ציטוט מתוך דברים שנאמרו לנו במהלך ביצוע המחקר: **"צריך שמגור חסביבה ומגור חבריאות יעבדו יחד. צריך להפחית את אי השוויון בגישה ליערות, צריך יותר נגישות, תחבורה ציבורית להגיע ליערות, צריך לגדל יערות כך שחלקם יהיה קרוב ונגיש לאנשים."**

דברים אלה מחדדים את חשיבות יערות הקק"ל לבריאות הנפשית והפיזית של תושבי ישראל, במיוחד בימים שלאחר מגיפה עולמית, שבתחילתה הורחקנו מאותם מקומות ובמהלכה הובן וחודד הקשר והתועלת של השטחים הפתוחים בכלל והיערות בפרט, לבניית החוסן האישי של כל אחד ואחת מאיתנו.

אנרגיה וסביבה

מוסד שמואל נאמן
למחקר מדיניות לאומית

טל. 04-8292329 | פקס. 04-8231889
קרית הטכניון, חיפה 3200003-ww
w.neaman.org.il